

Nr 152.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående Södertälje samskolas ombildning till realskola för gossar; given Stockholms slott den 20 juni 1914.

Med åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ekle-siastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härigenom föreslå riksdagen medgiva,

att samskolan i Södertälje må, enligt av vederbörande departements-chef till statsrådsprotokollet angiven plan, ombildas till realskola för gossar, därvid ombildningen skall taga sin början med läsåret 1915—1916.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

K. G. Westman.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 juni 1914.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Westman yttrade:

*Förändring
av samskolan
i Södertälje
till en real-
skola för
gossar.*

Jag anhåller nu att få anmäla en till Kungl. Maj:t inkommen framställning om samskolans i Södertälje förändring till en realskola för gossar.

Vid den omdaning av de allmänna läroverken, som för tio år sedan bragtes till stånd, fick en för dem dittills främmande men bland de enskilda läroanstalterna redan förefintlig skoltyp, samskolan, insteg i statsläroverkens organisation. Enligt den då genomförda omläggningen skulle nämligen rikets allmänna läroverk vara av två slag, realskolor och högre allmänna läroverk, och bland realskolorna skulle vissa vara anordnade såsom samskolor med såväl manliga som kvinnliga lärjungar.

Denna nyhet i vår skolorganisation tillkom efter förslag av den för utredning av vissa frågor rörande de allmänna läroverken den 26 maj 1899 tillsatta kommittén, vars den 8 december 1902 avgivna betänkande låg till grund för ombildningen i dess helhet. Med stöd av en företagen utredning rörande samundervisningen tillstyrkte nämligen kommittén, att på de orter, där det i anseende till lärjungarnas ringa antal måste anses som en misshushållning att underhålla skilda goss- och flickskolor, de befintliga läroverken för gossar måtte förvandlas till realskolor, anordnade som samskolor samt bekostade av staten och kommunen gemensamt. De orter, vilkas läroverk kunde ifrågakomma till dylik ombildning, vore sådana, där antalet lärjungar ej uppnådde eller motsvarade ett antal av 100 i fem klasser, dock så att läroverk, som i sagda klasser hade mindre än 50 lärjungar, borde indragas.

Lägre läroverk åter, helt och hållet bekostade av staten, vore enligt kommitténs mening berättigade där, varest man i fem klasser hade 100 lärjungar eller för ett sexklassigt gossläroverk kunde påräkna minst 120 lärjungar, ett för bildande av en realskola tillräckligt antal. Kommittén hemställde för den skull i sitt förslag till de lägre läroverkens omorganisering, att läroverk, som hade eller syntes kunna påräkna ett antal av minst 100 lärjungar i fem klasser, måtte ombildas till en sexklassig, av staten helt och hållet bekostad realskola för gossar.

I överensstämmelse med nu nämnda grunder borde enligt kommitténs förslag Södertälje dåvarande tvåklassiga pedagogi, som höstterminen 1901 hade 88 lärjungar och under föregående sex år i medeltal haft 70 lärjungar, däri inräknat lärjungarna i de på kommunens bekostnad inrättade klasserna 3—5, ombildas till sexklassig samskola.

Kungl. Maj:t föreslog i proposition till 1904 års riksdag,

att vissa angivna läroverk, däribland pedagogien i Södertälje, måtte ombildas till sexklassiga samskolor, under förutsättning att vederbörande kommun åtog sig ej blott att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler och bostad eller hyresersättning åt rektor utan även att till statsverket årligen inbetala ett belopp, motsvarande en tredjedel av den vid samskolan anställda lärarpersonalens begynnelselöner;

att kommunalstyrelse i samhälle, vars läroverk ombildats till samskola med kommunalt bidrag, måtte äga att av lärjungarna i samskolan upptaga terminsavgifter, dock ej till högre belopp eller under strängare villkor för befrielse, än som stadgades rörande de avgifter, som av realskolornas lärjungar erlades till statsverket;

att vid samskola, förutom rektor, tre adjunkter och övningslärarpersonal, anställdes en första lärarinna och två ämneslärarinnor; samt

att samskola ställdes under inseeende av en lokal styrelse med den befogenhet och de åligganden, som av Kungl. Maj:t bestämdes.

Sedan av en del motionärer vid 1904 års riksdag gjorts gällande, att det för vederbörande kommuner skulle vara förenat med alltför kännbara utgifter att underkasta sig de villkor, som sålunda uppställts för erhållande av sexklassig samskola, fann riksdagen någon nedsättning i det av kommunen fordrade bidraget till samskolan böra medgivas. Riksdagen ansåg en lämplig form för den önskade nedsättningen kunna vinnas på det sätt, att det kommunala bidraget bestämdes till en fjärdedel av lärarpersonalens begynnelselöner. Som man ej lämpligen kunde fordra, att en kommun skulle binda sig i fråga om utgifter, vilkas omfattning ej kunde närmare beräknas, ansåg riksdagen de nämnda villkoren angående bidrag till lärarlönerna böra omfatta allenast samskola utan parallellklasser.

I övrigt hade riksdagen intet att erinra mot vad Kungl. Maj:t föreslagit, och sedan Södertälje stad utfäst sig att fullgöra fordrade åtaganden, föreskrev Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 2 juni 1905, att pedagogien i Södertälje på de av riksdagen medgivna villkoren skulle ombildas till en sexklassig samskola samt att för sådant ändamål första klassen vid läroverket skulle från och med läsåret 1905—1906 förändras till samskoleklass, varefter vid början av varje följande läsår ytterligare en klass, i ordning nedifrån räknat, skulle förändras till eller inrättas såsom samskoleklass, intill dess läroverket erhållit föreskrivna sex klasser.

Från och med ingången av läsåret 1910—1911 var organisationen av samskolan i Södertälje fullständigt genomförd. Då det i samband med utredningen angående förutsättningarna för de mindre läroverkens ombildning beräknats, att i samskolorna medeltalet lärjungar per klass endast i en stad — Oskarshamn — skulle komma att överstiga 30 och blott i sex andra städer — däribland Södertälje — komma att uppgå till 25 à 29, var det enligt läroverkskommitténs mening föga antagligt, att för den närmaste framtiden parallellklasser kunde komma att i någon större omfattning behövas vid samskolorna. När emellertid enstaka samhällen så utvecklats, att flera samskoleklasser måste delas, borde det tillkomma stat och kommun att pröva, om det kunde vara skäl att åter upprätta särskild flickskola eller att bibehålla samskolan. »Åter upprätta», hette det, när man vid beräkningen av de blivande samskolornas lärjungantal utgick från den allmänna förutsättningen, att, i samma mån som samskoleklasser komme till stånd i ett samhälle, motsvarande klasser i dess flickskola komme att indragas samt att i och med fullbordandet av samskolans ombildning tidigare förefintliga flickskolor skulle helt och hållet upphöra.

Detta har ock så gott som överallt varit utvecklingens gång, men Södertälje utgör i detta hänseende ett undantag från den allmänna regeln. Ehuru anordnandet av samskolundervisningen återverkat på lärjungefrekvensen i därvarande flickskola och jämväl förorsakat indragningar av vissa klasser, har elementarskolan för flickor alltjämt fortlevat vid sidan av samskolan med ett lärjungeantal, som under de sedan omorganisationen gångna åren i den egentliga flickskolan aldrig understigit 50. Närmare upplysning angående flickskolans ställning lämnar nedanstående, av läroverksöverstyrelsen meddelade översikt av lärjungeantal och indragna klasser under tioårsperioden höstterminen 1904—höstterminen 1913.

Elementarskolan för flickor i Södertälje.

	Lärjungeantalet i		Summa.	Felande klasser.
	elementarskolan.	förberedande skolan.		
Höstterminen 1904	79	30	109	VI
» 1905	61	31	92	I, VII
» 1906	55	34	89	I,II,VIII
» 1907	52	33	85	II, III
» 1908	60	30	90	III, IV
» 1909	62	35	97	IV, V
» 1910	55	36	91	V, VI
» 1911	54	36	90	VI, VII
» 1912	50	37	87	VII,VIII
» 1913	67	41	108	VIII

Av denna översikt framgår bland annat, att elementarskolan för flickor, som höstterminen 1904 hade 109 lärjungar, varav 79 i den egentliga flickskolan, höstterminen 1913 räknade 108 lärjungar, varav i flickskolan 67, ett lärjungeantal, som efter allt att döma kommer att ytterligare ökas, då elementarskolan från och med läsåret 1913—1914 bliver fullständig åttaklassig flickskola.

Den av mig omförmälda framställningen om förändring av Södertälje samskola till en realskola för gossar gjordes ursprungligen i en av stadsfullmäktige i nämnda stad den 12 november 1913 till Kungl. Maj:t avläten skrivelse. Då denna skrivelse icke föranlett någon hemställan till riks-

dagen i årets statsverkspropositioner, hava stadsfullmäktige i skrivelse den 29 maj 1914 upprepat sin begäran.

Efter erinran att stadsfullmäktige redan i yttrande över ovannämnda kommittébetänkande påyrkade upprättande i Södertälje av en realskola för gossar, framhöllo stadsfullmäktige i skrivelsen den 12 november 1913, att läroverket i Södertälje numera uppfyllde de av läroverkskommittén föreslagna och av Kungl. Maj:t och riksdagen utan anmärkning lämnade förut-sättningarna för dylik skolas inrättande. Stadsfullmäktige yttrade härefter:

Södertälje har i åtskilliga år varit och är fortfarande den största av alla de svenska städer, som ej hava realskola utan samskola. Likaså räknar Södertälje samskola den största kontingenten gossar av alla statens samskolor. Vidare är Södertälje det enda samhälle, som jämsides med samskolan upprättat och vidmakthållit en elementarskola för flickor. Anledningen härtill har varit, dels att man funnit det vara av vikt för samhället och kringliggande bygd att kunna erbjuda flickor tillfälle till en fullständig elementarbildning, vilken ju i flera avseenden erbjuder större fördelar än realskol-examen, och dels att man velat i tid förbereda möjligheten att få samskolan förändrad till realskola för gossar samt tillbygga densamma med ett kommunalt gymnasium, för vilken händelse det vore nödvändigt att kunna hänvisa de flickor, som söka elementar-bildning, till ett särskilt flickläroverk.

Kostnaderna för flickskolan hava emellertid för staden ställt sig ganska höga — för närvarande omkring 10,000 kronor för år — när dess inkomster av elevavgifter till följd av konkurrensen med samskolan icke på långt när täckande av utgif-terna. Det har därför framstått såsom ett önskemål för staden att bereda sig större valuta för sina på undervisningsväsendet nedlagda kostnader genom att söka så fort sig göra låter få ett påtänkt kommunalt gymnasium till stånd och i samband därmed samskolan efter hand ombildad till realskola endast för gossar. Genom en sådan för-ändring skulle samhället ej blott bereda sig den högt skattade förmånen av ett full-ständigt gossläroverk, utan den högre flickskolans ekonomiska bestånd skulle genom elevavgifter för ett väsentligt större antal flickor kunna anses för framtiden tryggt.

Att den nu antydda omläggningen av elementarundervisningen i staden kan verk-ställas, beror i väsentlig mån därpå, att Södertälje stad för den där inrättade sam-skolan med stora kostnader låtit uppföra en läroverksbyggnad, betydligt större än vad samskolans behov påkallat och fullt tillräcklig att inrymma realskola för gossar jämte kommunalt gymnasium. Anledningen härtill torde nog hava varit, att man från början velat inrätta sig för möjligheten av en sådan utvidgning. I händelse staden skulle vägras medgivande till förändring av dess samskola till realskola för gossar, måste staden även av utrymmesskal avstå från planerna på inrättande av kommunalt gymnasium — liksom en sådan vägran, enligt vad ovan antytts, av ekonomiska skäl skulle lägga hinder i vägen för sistnämnda planers realiserande.

Behovet av ett fullständigt läroverk för gossar har redan under de senaste åren i jämbredd med stadens hastiga utveckling gjort sig kännbart. Flera familjer med barn i skolåldern hava avflyttat från staden eller avstått från sin önskan att slå sig ned i Södertälje endast av det skälet, att där ej funnits tillfälle till fullständig ele-mentarbildning. För många mindre bemedlade inom samhället har saknaden härav medfört, att deras barn måst avstå från en utbildning, som deras begåvning eljest väl motiverat.

Såsom allmänt är känt, råder för närvarande stor trängsel inom de allmänna läroverken i Stockholm. Med hänsyn härtill skulle ett fullständigt läroverk i Södertälje ej blott få stor betydelse för Södertälje och landsbygden däromkring, utan även bliva till nytta genom att kunna mottaga de gossar, som av utrymmesskäl vägras inträde vid Stockholms läroverk.

Ett visst stöd för ifrågavarande framställning anse sig stadsfullmäktige kunna hämta av själva motiveringen för inrättandet av samskolor i vårt land. Samskolan var egentligen en nödfallsutväg och torde rätteligen kunna betecknas såsom en skola, inrättad för gossarnas behov men med tillträde även för flickor. Denna nödfallsutväg borde, tyckes det, icke vidare för Södertälje stads vidkommande behöva anlitas, då förhållandena där numera väl motivera skilda läroverk för bägge könen.

Med vilket stort intresse tanken på inrättande av ett kommunalt gymnasium omfattas inom samhället, framgår därav, att ett antal enskilda personer och bolag förbundit sig att, under förutsättning att ett sådant läroverk kommer till stånd att taga sin början höstterminen 1914 med en gymnasiering och därefter fortsättas med en gymnasiering varje hösttermin, tills gymnasiet är fullständigt, till ändamålet bidra med ett sammanlagt belopp av ej mindre än 33,852 kronor att betalas under loppet av fem år, räknat från hösten 1914.

På grund av vad sålunda anförts få stadsfullmäktige — som i en samtidigt avlåten underdånig skrivelse hemställt om medgivande till anordnande vid statens allmänna läroverk i Södertälje av ett kommunalt gymnasium med början höstterminen 1914 — härigenom anhålla:

att Kungl. Maj:t täcktes till 1914 års riksdag avlåta proposition om Södertälje samskolas ombildning till realskola för gossar att försiggå med en klass årligen från och med början av läsåret 1915—1916.

Stadsfullmäktige hava till stöd för sin framställning åberopat åtskilliga handlingar.

En av dem angiver samskolestädernas folkmängd under de senare åren, och torde jag här få återgiva denna sammanställning i något fullständigad form.

Samskolestädernas folkmängd vid slutet av åren 1908—1912.

	År 1908.	År 1909.	År 1910.	År 1911.	År 1912.
Södertälje	10,307	10,525	11,060	11,271	11,897
Norrtälje	3,885	3,872	3,890	3,871	3,931
Vadstena	2,440	2,469	2,548	2,591	2,645
Vimmerby	2,628	2,640	2,689	2,701	2,687
Ängelholm	3,912	3,958	3,999	4,145	4,305
Trälleborg	9,173	9,554	9,909	10,138	10,522
Strömstad	3,007	2,983	2,978	2,955	2,990
Åmål	4,120	4,175	4,288	4,345	4,502
Falköping	4,488	4,607	4,800	4,958	5,090

	År 1908.	År 1909.	År 1910.	År 1911.	År 1912.
Alingsås	4,684	4,764	5,005	5,152	5,323
Filipstad	4,211	4,269	4,421	4,486	4,499
Askersund	2,004	1,997	1,999	2,076	2 061
Sala	7,662	7,661	7,693	7,642	7,612
Köping	4,643	4,801	4,919	5,006	4,981
Arboga	5,183	5,123	5,173	5,070	4,949
Örnsköldsvik	3,516	3,525	3,663	3,826	3,850
Skellefteå	1,427	1,385	1,442	1,524	1,586
Piteå	2,805	2,733	2,632	2,560	2,497
Haparanda	1,336	1,350	1,422	1,442	1,465

Vidare äro bilagda utdrag av stadsfullmäktiges den 12 september och den 10 november 1913 förda protokoll, i vad angår förevarande ärende och den därmed i viss mån förknippade frågan om inrättande av ett kommunalt gymnasium. Av dessa bilagor framgår, att omförmälda spörsmål undergått en noggrann utredning genom tillsatta kommittéer samt vederbörande drätselkammare och beredningsutskott. I en tablå angives stadens tillväxt beträffande folkmängd, bevillningskronor och beskattade personer under åren 1894—1912. Av förstnämnda protokollsutdrag, som innehåller stadsfullmäktiges beslut att begära samskolans ombildning till realskola för gossar, inhämtas, att stadsfullmäktige samtidigt beslutat

dels att fortfarande uppehålla den åttaklassiga högre flickskolan i staden och för densamma anvisa de nu använda lokalerna i det gamla rådhuset med den utvidgning därav, genom inrättande av två lärosalar å vinden, som framdeles kunde erfordras;

dels ock att till realskolans och gymnasiets ljus- och vedkassa årligen från och med år 1915 anvisa de medel, som under förutsättning av samskolans tillämnade förändring komme att för staden inbesparas genom stadens befrielse från inbetalning av avgifter till statsverket, samt efter förändringens fullständiga genomförande ett årligt belopp av 1,000 kronor, att utgå så länge behov därav föreläge.

Sistnämnda beslut har tillkommit med hänsyn till att ljus- och vedkassan komme att gå förlustig de avgifter, som hittills till densamma erlagts av flickorna. I stället skulle kassan visserligen erhålla terminsavgifterna från gymnasiets lärjungar. Men dessa avgifter kunde åtminstone en tid bortåt ej väntas komma att ersätta de avgångna flickornas avgifter. För att då icke avgifterna till ljus- och vedkassan, från vilka befrielse

icke under några förhållanden kan lämnas, skulle komma att stegras, har nämnda beslut fattats.

Ytterligare hava stadsfullmäktige bifogat handlingar, utvisande huru stadens folkmängd, som år 1885 utgjort 3,788 personer, sedermera nästan oavbrutet år från år tillväxt och vid 1912 års slut närmast sig 12,000 personer.

Slutligen hava stadsfullmäktige till upplysning rörande den av staden uppförda nya byggnaden för samskolan bifogat en inbjudningsskrift med anledning av denna byggnads invigning den 29 mars 1913.

Efter nådig remiss har läroverksöverstyrelsen den 16 december 1913 avgivit utlåtande i detta ärende.

Överstyrelsen har anfört:

Trots det förhållande, att elementarskolan för flickor bibehållits och för närvarande räknar närmare 70 lärjungar, har Södertälje samskola tillväxt i en omfattning, som tidigare svårligen kunnat förutses. Detta sammanhänger utan tvivel med den kraftiga utveckling, som staden under senare år genomgått. Denna åskådliggöres bäst av den tablå över stadens tillväxt beträffande folkmängd, bevillningskronor och så vidare, vilken är bilagd stadsfullmäktiges underdåniga framställning. Därav inbäntas bland annat, att år 1901 stadens folkmängd utgjorde 8,301 personer och antalet bevillningskronor 26,529, medan motsvarande siffror den 1 januari 1913 äro 11,897 personer och 63,329 bevillningskronor. Folkmängden har alltså under dessa tolv år ökat med mer än 3,500 personer, medan stadens ekonomiska bärkraft att döma av dessa siffror mera än fördubblats.

Beträffande utvecklingen av samskolan i Södertälje, sedan den successivt försiggående omorganisationen av den gamla skolan år 1910 blivit fullständigt genomförd, lämna nedanstående siffror närmare uppgift.

Samskolan i Södertälje.

	Klass.	Antal		Summa.
		gossar.	flickor.	
Höstterminen 1910	6	9	5	14
	5	12	12	24
	4	11	26	37
	3	24	11	35
	2	19	11	30
	1	13	14	27
	Summa	88	79	167

	Klass.	A n t a l		Summa.
		gossar.	flickor.	
Höstterminen 1911	6	7	10	17
	5	9	16	25
	4a	11	9	20
	4b	13	8	21
	3	21	9	30
	2	14	14	28
	1	16	21	37
	Summa	91	87	178
Höstterminen 1912	6	5	10	15
	5a	8	9	17
	5b	10	6	16
	4	21	11	32
	3	18	16	34
	2a	10	12	22
	2b	10	12	22
	1	22	11	33
Summa	104	87	191	
Höstterminen 1913	6	11	11	22
	5	16	9	25
	4	17	16	33
	3a	14	12	26
	3b	11	11	22
	2a	12	5	17
	2b	10	8	18
	1a	14	10	24
	1b	17	9	26
Summa	122	91	213	

Häraf framgår, att sedan höstterminen 1910 gossarnas antal ökats med 38 procent, flickornas med 15 procent och lärjungeantalet i det hela med 27 procent. Antalet parallellavdelningar — såväl som antalet extra ordinarie lärare — är för närvarande tre och skulle, därest staden funne för gott att nedlägga flickskolan och sålunda ytterligare ett 70-tal lärjungar tillfördes samskolan, givetvis bliva i avsevärd grad tillökade. Den av läroverkskommittén förutsedda tidpunkt, då det tillhör stat och kommun att pröva, om det kan vara skäl att bibehålla samskolan eller hänvisa de kvinnliga lärjungarna till för dem särskilt avsedd skola, synes alltså nu vara inne.

För ombildningen av Södertälje samskola till realskola talar enligt överstyrelsens mening ej mindre det förhållande, att där undervisade antal gossar redan överskridit det lärjungeantal, som enligt Kungl. Maj:ts tidigare framställning till riksdagen och

1904 års riksdags beslut kan anses hava blivit bestämt såsom norm för upprättande av realskola, än även den omständigheten, att stadens utveckling, med hänsyn till dess växande betydelse såsom industristad och de utvidgade och förbättrade trafikförhållandena, allttjämt synes vara stadd i raskt framåtskridande. Den offervillighet för bildningsändamål, som Södertälje stad redan ådagalagt såväl genom uppförande av en fullt tidsenlig läroverksbyggnad som genom den omvårdnad, staden under de gångna åren ägnat elementarskolan för flickor, synes överstyrelsen ock utgöra en borgen därför, att de nödiga betingelserna för samskolans ombildning till realskola, i vad på staden beror, komma att på tillfredsställande sätt uppfyllas.

Det torde få anses vara självfallet, att innan staten medgiver ombildningen av samskolan, full garanti bör förefinnas för att genom förändringen inga befogade rättsanspråk trädas för nära, vare sig det gäller lärjungar, som hittills varit berättigade åtnjuta av staten anordnad undervisning, eller lärare, som äro anställda vid samskolan.

Vad lärjungarna vidkommer, må till en början erinras, att då Södertälje samskolas ombildning till realskola för gossar är avsedd att taga sin början läsåret 1915—1916 och försiggå med en klass årligen, de nuvarande kvinnliga lärjungarna vid samskolan äro tillförsäkrade rätten att i vederbörlig ordning fortsätta och avsluta sina studier vid samskolan. För att jämväl efter samskolans upphörande såsom sådan tillfälle till undervisning utöver omfånget för folkskolans verksamhet må stå den kvinnliga ungdomen öppet, erfordras, att staden, under iakttagande av väsentligen samma villkor i fråga om nedsättning i eller befrielse från terminsavgifter, som gälla beträffande lärjungarna i den nuvarande samskolan, för den kvinnliga ungdomen ombesörjer undervisning i flickskola, åt vilken staden upplåter lokaler, tillhandahåller materiell m. m., och för vars uppehållande staden i övrigt är ansvarig. Enligt överstyrelsens mening kan denna förutsättning för samskolans ombildning till realskola anses vara i det väsentliga uppfylld, sedan Södertälje stadsfullmäktige den 12 september 1913 enhälligt beslutat att fortfarande uppehålla den åttaklassiga högre flickskolan därstädes och anvisa lokaler för densamma. Såsom vid nyligen förrättad inspektion av elementarskolan för flickor i Södertälje visat sig, erbjuda nämligen de av skolan för närvarande disponerade lokalerna fran utrymmessynpunkt goda betingelser för de utvidgningar, som med hänsyn till den nutida skolundervisningens krav och på grund av den successiva ökningen av lärjungeantalet komma att visa sig erforderliga. För övrigt torde knappast behöva framhållas, att det tydligen ligger i stadens eget intresse att i samband med omorganisationen vidtaga sådana anstalter i fråga om skolbyggnadens inre renovering och anskaffande av behövlig undervisningsmateriell, att elementarskolan för flickor till fullo motsvarar de anspråk, som, med hänsyn till gällande särskilda bestämmelser i fråga om statsanslaget till högre flickskolor, med fog kunna ställas på densamma.

Vad å andra sidan angår samskolans lärarpersonal och de förändringar i dess ställning, ombildningen till realskola kan komma att medföra, tillåter sig överstyrelsen att anföra följande.

Jämlikt 1904 års riksdags beslut och nådiga brevet den 2 juni 1905 äro tre ordinarie lärarinnor anställda vid samskolan: en första lärarinna, utnämnd till ämneslärarinna den 19 juli 1907, en ämneslärarinna, utnämnd den 20 augusti 1910, och en ämneslärarinna, utnämnd den 27 februari 1912. Av dessa lärarinnor äro endast den sistnämnda underkastad den, enligt nådiga kungörelsen den 27 augusti 1904 angående ny löne- och pensionsreglering för lärare och lärarinnor vid rikets allmänna läroverk A) punkt q och B) punkt c, för de två yngsta adjunkterna vid realskola, respektive

lärarinnorna vid samskola, stadgade skyldigheten att, i händelse de genom inträffade förändringar skulle finnas umbärliga vid det läroverk, där de äro anställda, inträda i tjänstgöring vid annat läroverk. De båda övriga lärarinnorna hava genom eget åtagande, vilket är bilagt handlingarna i ärendet, förbundet sig att, därest så befines erforderligt, underkasta sig den förflyttning till annat läroverk, Kungl. Maj:t kan finna gott bestämma. Då emellertid omorganisationen är avsedd att taga sin början höstterminen 1915 och när sin avslutning först år 1920, äro under de närmaste åren båda dessa kvinnliga lärare behöfliga och intill slutet av vårterminen 1920 en av dem — första lärarinnan — erforderlig för samundervisningens upprätthållande i kvarvarande klasser av samskolan. För övrigt torde det väl ock i viss mån komma att bero på ordnandet av den under omprövning stående frågan om kvinnlig lärares anställande vid läroverk för gossar, huruvida eller till vilken utsträckning sagda åtaganden kunna komma att tagas i anspråk. I varje fall är enligt överstyrelsens mening föreliggande rättsfråga för de kvinnliga lärarnas vidkommande redan nu i princip ordnad. Utöfningen av de manliga ämneslärarnas eller övningslärarnas ställning kommer genom omorganisationen ingen förändring att inträda.

I detta sammanhang anser sig överstyrelsen böra närmare angiva, huru överstyrelsen tänkt sig, att det successiva utbytet av lärarinnor mot adjunkter skulle komma att genomföras. För läsåret 1915—1916, då första realskoleklassen upprättas, torde undervisningen kunna så fördelas mellan de vid samskolan för närvarande anställda lärarna, att intet ombyte av lärarkrafter behöver äga rum. Läsåret 1916—1917, då två realskoleklasser komma att förefinnas, utbytes en ämneslärarinna — den i anseende till fullmakts datum yngsta — mot en adjunkt, med tillträde den 1 juli 1916. Läsåret 1917—1918, då 3:e realskoleklassen tillkommer, bestrides undervisningen av samma lärarkrafter. Läsåret 1918—1919, då 4:e realskoleklassen upprättas, utbytes den andra ämneslärarinnan mot en adjunkt, med tillträde den 1 juli 1918. Läsåret 1919—1920, då klasserna 1—5 av realskolan förefinnas, upprätthålles undervisningen av samme lärare. Läsåret 1920—1921, då 6:e realskoleklassen upprättas, utbytes första lärarinnan mot en adjunkt, med tillträde den 1 juli 1920. Därmed är, även vad lärarkrafterna vidkommer, omorganisationen fullbordad, och realskolan äger från början av sistnämnda läsår en lärarpersonal, bestående av 1 rektor och 6 adjunkter jämte vederbörligt antal övningslärare.

Det bör här tilläggas, att den genom statsmakternas beslut upprättade samskolestyrelsen fortfarande och intill utgången av läsåret 1919—1920 bör fungera såsom sådan, med den successiva begränsning av befogenheten, som betingas av realskoleklassernas upprättande.

Sedan sålunda de saksäl, som anförts till stöd för den ifrågasatta omorganisationen, jämte därmed förknippade rättsfrågor av överstyrelsen prövats samt förloppet av ombildningen närmare angivits, återstår det att från kostnadssynpunkt taga den samma i skärskådande. I avseende på denna fråga tillåter sig överstyrelsen att anföra följande.

Jämlikt statsmakternas beslut utgår från Södertälje stad till samskolans upprätthållande ett årligt bidrag, motsvarande en fjärdedel av lärarpersonalens begynnelselöner, eller 5,237 kronor 50 öre. Å andra sidan äger kommunen att av samskolans lärjungar upptaga terminsavgifter till det belopp, som för realskolans lärjungar är stadgat. Dessa till Södertälje stads kassor ingående terminsavgifter uppgingo under sistlidna kalenderår till ett belopp av 4,300 kronor, vadan skillnaden, 937 kronor 50 öre, representerar stadens direkta utgift för samskolan.

Därest Södertälje samskola enligt anförda grunder ombildas till realskola, kommer under perioden höstterminen 1915 till och med höstterminen 1920 varje år en av de sex samskoleklasserna att övergå till realskoleklass och sålunda den till stadens kassor utgående terminsavgiftssumman att minskas, första läsåret med en sjättedel, andra läsåret med ytterligare en sjättedel och så vidare, tills från och med höstterminen 1920 denna inkomst av terminsavgifterna upphör att utgå till staden. Under sådana förhållanden bör det kommunala bidraget till lärarlönerna, 5,237 kronor 50 öre, från och med höstterminen 1915 i proportion därefter årligen avkortas, nämligen läsåret 1915—1916 med en sjättedel samt varje följande läsår under sagda period med ytterligare en sjättedel. Beräknad efter kalenderår, kommer avkortningen att utgöra år 1915: 436 kronor 45 öre, år 1916: 1,309 kronor 38 öre, år 1917: 2,182 kronor 30 öre, år 1918: 3,055 kronor 20 öre, år 1919: 3,928 kronor 12 öre, år 1920: 4,801 kronor 5 öre samt år 1921 hela det nu utgående beloppet.

Det bidrag, som staden Södertälje sålunda under övergångstiden skulle komma att till statsverket utbetala för samskolan, utgör:

år 1915	4,801 kronor	5 öre
» 1916	3,928	» 12 »
» 1917	3,055	» 20 »
» 1918	2,182	» 30 »
» 1919	1,309	» 38 »
» 1920	436	» 45 »

Från och med höstterminen 1920 upprätthålles undervisningen i realskolan, såsom nämnt är, helt och hållet på statsverkets bekostnad. Den merkostnad, som genom bortfallandet av det kommunala bidraget drabbar statsverket, skulle, därest de till statsverket inflytande terminsavgifterna kunde beräknas uppgå till ungefär samma belopp som innevarande kalenderår, komma att uppgå till närmare 1,000 kronor eller det belopp, som för närvarande i runt tal utgör Södertälje stads direkta utgift för samskolan. Då det emellertid torde få anses vara otvivelaktigt, att genom hänvisandet av den kvinnliga ungdomen till särskild flickskola terminsavgiftssumman under en följd av år bliver lägre än nu, kommer statsverkets merkostnad säkerligen att överskrida Södertälje stads nyss angivna direkta utgift för samskolan. Vid beräkningen av det ungefärliga belopp, som statsverket efter ombildningens genomförande skulle hava att för nämnda ändamål erlägga, torde man, då antalet gossar i samskolan under perioden 1910—1913 ökats med ej mindre än 38 procent, äga rätt att utgå från ett år 1920 förefintligt lärjungantal av åtminstone 150. Förutsatt att befrielse från avgift till staten och nedsättning av samma avgift av vederbörande nämnder beviljas i något större utsträckning än nu är fallet i fråga om avgifterna till kommunen, eller att av 150 lärjungar 75 betala full avgift à 20 kronor, 15 halv avgift à 10 kronor samt 60 på grund av medellöshet befrias från avgift till staten, komma de från realskolan till statsverket ingående avgifterna att belöpa sig till 3,300 kronor årligen. Genom det kommunala bidragets upphörande skulle alltså statens merkostnad för skolan uppgå till i runt tal 2,000 kronor, ett belopp, som understiger årliga kostnaden för en parallellklass.

Såsom överstyrelsen i det föregående erinrat, äger samskolan för närvarande tre parallellavdelningar, och det är ingalunda uteslutet, att vid början av läsåret 1914—1915 antalet inträdessökande i klass 1 nödvändiggör uppdelningen av denna klass i två avdelningar och att sålunda — för så vitt ej de båda avdelningarna av nuvarande klass 2 kunna sammanslås — samskolan kommer att räkna fyra parallellavdelningar vid

den tidpunkt, då ombildningen till realskola är avsedd att taga sin början. Närmaste följden av den kvinnliga ungdomens hänvisande till särskild skola bliver emellertid, att döma av ovan meddelade översikt av samskolans lärjungeantal, att parallellavdelningar, som på grund av lärjungeantalets minskning befinnas vara överflödiga, komma att indragas. Därest under övergångstiden eller vid dess utgång tre dylika avdelningar indragas, möjliggöres, under förutsättning att skolan äger tillgång till tre manliga extralärare med full kompetens, en besparing till statsverket av 8,100 kronor. Redan detta förhållande är enligt överstyrelsens mening i och för sig tillfyllest att motivera samskolans ombildning till realskola, och den omständigheten, att med hänsyn till samskolans hittillsvarande utveckling uppkomsten av nya parallellklasser endast är en tidsfråga, kan givetvis endast vara ägnad att ytterligare styrka överstyrelsen i denna uppfattning.

Förutom ovan angivna årliga merkostnad, omkring 2,000 kronor, kommer samskolans ombildning till realskola ej att medföra annan direkt utgift för statsverket än den, som bliver en följd av utbytet av kvinnliga lärarkrafter mot manliga. Beträffande denna fråga tillåter sig överstyrelsen till en början att erinra, att enligt gällande författningar avlöning till adjunkt i första lönegraden utgår med sammanlagt 3,000 kronor, till första lärarinna med 2,000 kronor, till ämneslärarinna med 1,500 kronor samt att genom beslut av riksdagen åren 1912 och 1913 tillfällig löneförbättring för år 1913, respektive 1914, beviljats första lärariuna i 1:a lönegraden med 50 kronor och lärarinna i samma lönegrad med 350 kronor. Med hänsyn tagen jämväl till nämnda tillfälliga löneförbättring kommer den ökade årliga kostnad, som genom utbyte av lärarinuor mot adjunkter åligger statsverket, sedan ombildningen blivit fullständigt genomförd, att uppgå till sammanlagt 3,250 kronor, varvid eventuellt förekommande ålderstillägg icke ha tagits i betraktande.

I överensstämmelse med förut angiven plan för samskolans ombildning och förändringen av lärarkrafterna under övergångstiden erfordras

år 1915	intet ökat bidrag av statsmedel,	
» 1916	lönefyllnad för en adjunkt från $\frac{1}{7}$ 1916	575 kronor
» 1917	» » » »	1,150 »
» 1918	» » 1 adjunkt + 1 adjunkt från $\frac{1}{7}$ 1918	1,725 »
» 1919	» » 2 adjunkter	2,300 »
» 1920	» » 2 » + 1 adjunkt från $\frac{1}{7}$ 1920	2,775 »
» 1921	» » 3 »	3,250 »

En sammanfattning av de med samskolans ombildning till realskola förbundna kostnaderna giver sålunda vid handen, att dessa efter ombildningens genomförande årligen komma att uppgå till sammanlagt 5,250 kronor, varav 2,000 kronor utgöra beräknad merkostnad på grund av det kommunala bidragets upphörande och 3,250 kronor lönefyllnad med anledning av det utbyte av kvinnliga lärarkrafter mot manliga, vilket enligt nu gällande bestämmelser bliver en följd av samskolans ombildning till realskola. Sedd i och för sig, synes alltså förändringen — med hänsyn till den därigenom möjliggjorda besparingen för parallellklasser av 8,100 kronor — från kostnadsynpunkt innebära en fördel för statsverket.

I den omläggning av skolförhållandena, som staden Södertälje nu söker genomföra, utgör emellertid samskolans ombildning blott det ena — om ock viktigaste — momentet, och densamma bör därför ses i samband med omorganisationen över huvud, i vilken en omfattande utveckling av flickskolan ingår såsom fullständigande åtgärd.

Det torde knappast behöva sägas, att de ekonomiska uppoffringar, staden under de gångna åren underkastat sig för sin flickskola, finna sin förklaring i en allmänt omfattad önskan att bereda den kvinnliga ungdomen en uppfostran, som helt lämpar sig efter dess fysiska förmåga och andliga läggning samt tager sikte på dess särskilda livsuppgifter. Att flickskolan icke desto mindre haft en bekymmersam tid att genomgå, beror givetvis på den omständigheten, att en i stora drag parallellt gående undervisning erbjudits den kvinnliga ungdomen i stadens samskola och att dessa lärjungar för den skull fördelat sig på båda läroanstalterna. Genom samskolans ombildning till realskola bliver emellertid ställningen väsentligt förändrad. Flickskolan utgör hädanefter ett nödvändigt led i stadens skolväsen och torde under sådana förhållanden komma att påräkna att från statens sida erhålla ett starkare stöd för sin verksamhet än hittills varit fallet. Oavsett det bidrag, som under övergångstiden erfordras för omorganisationen av samskolan, bliver alltså, enligt vad utredningen synes giva vid handen, en eventuell förhöjning av det för upprätthållande av flickskolans verksamhet utgående statsunderstödet den närmaste konsekvensen av samskolans ifrågasatta ombildning till realskola.

På grund av vad sålunda blivit anført, får överstyrelsen hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t till riksdagen år 1914 avlåta nådig framställning,

att samskolan i Södertälje måtte efter angivna grunder ombildas till sexklassig realskola för gossar,

att ombildningen må taga sin början höstterminen 1915 och att för sådant ändamål första klassen vid samskolan må från och med läsåret 1915—1916 inrättas såsom realskoleklass, varefter vid början av varje följande läsår ytterligare en klass, i ordning nedifrån räknat, må inrättas såsom realskoleklass, intill dess läroverket erhållit föreskrivna sex realskoleklasser, samt

att för år 1915 kostnaderna för ombildningen måtte få bestridas av besparingarna å reservationsanslaget för de allmänna läroverken.

Med överstyrelsens skrivelse följde två däri antydda, så lydande skriftliga förklaringar:

1) Under förutsättning att samskolan i Södertälje kommer att ombildas till realskola för gossar och att således ämneslärarinnebefattningen, som av mig innehaves, kommer att indragas, får jag härmed förklara, att jag är villig inträda i tjänstgöring vid annat läroverk, dock med förbehåll att jag alltjämt må komma i åtnjutande av de förmåner och rättigheter i fråga om tjänstgöringsskyldighet, lön, tjänstårsberäkning och pension, som skulle tillkommit mig, om jag fortfarande tjänstgjort på min nuvarande plats, samt att jag, därest jag förflyttas till icke högre avlönad plats å annan ort, må vara berättigad erhålla sådan flyttningshjälp, som i kungl. kungörelsen den 27 augusti 1904 A q) omförmåles.

Södertälje den 11 december 1913.

Elin Hallengren.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Märta Gustrin,
första lärarinna.

Ruth Tengstrand,
ämneslärarinna.

2) Under förutsättning att samskolan i Södertälje kommer att ombildas till realskola för gossar och att således första-lärarinnebefattningen, som av mig innehaves, kommer att indragas, får jag härmed förklara, att jag är villig inträda i tjänstgöring vid annat

läroverk, dock med förbehåll att jag alltjämt må komma i åtnjutande av de förmåner och rättigheter i fråga om tjänstgöringsskyldighet, lön, tjänstårsberäkning och pension, som skulle tillkommit mig, om jag fortfarande tjänstgjort på min nuvarande plats, samt att jag, om jag förflyttas till icke högre avlönad plats å annan ort, må vara berättigad erhålla sådan flyttningshjälp, som i kungl. kungörelsen den 27 augusti 1904 A q) omförmäles.

Södertälje den 8 december 1913.

Märta Gustrin.

Egenhändiga namnteckningen bevittna:

Randolf Eimir,
fil. mag.

Herman Kummel,
fil. kand.

I skrivelsen den 29 maj 1914 hava stadsfullmäktige såsom ytterligare skäl för bifall till framställningen med stöd av åberopade handlingar anfört:

att en å bane bragt fråga om inrättande av en kommunal mellanskola i Södertälje numera, sedan jämlikt stadsfullmäktiges beslut den 12 september 1913 utredning i ärendet verkställdt, förfallit, i det att stadsfullmäktige den 4 maj 1914 beslutit att icke för närvarande vidtaga några åtgärder för berörda ändamål;

att inom Södertälje och dess närmaste omnejd av enskilda personer och bolag för ändamålsenligt ordnande av Södertälje högre skolväsen tecknats bidrag till belopp av över 33,000 kronor, att inbetalas till staden under förutsättning, bland annat, att samskolan ombildades till realskola, vilka bidrag förfölle, därest beslut härutinnan icke fattades före hösten 1914.

samt att för provning till inträde i samskolans första klass nästinstundande hösttermin redan nu anmält sig ej mindre än 38 gossar, varav med tydlighet framginge, att läroverkets tillvaro såsom realskola enbart för gossar bleve alltmåra berättigad.

Även över denna stadsfullmäktiges framställning har läroverksöverstyrelsen yttrat sig. Dess skrivelse i ärendet är dagtecknad den 8 juni 1914 och innehåller, efter en erinran om vad tillförene i ärendet förelupit, följande uttalande:

Vad i den förnyade underdåniga framställningen anföres är endast ägnat att i sagda hänseende styrka den uppfattning, åt vilken överstyrelsen tidigare tillåtit sig giva uttryck. Å ena sidan fortgår, i enlighet med vad förutsett var, ökningen av samskolans lärjungeantal, å andra sidan har den av stadsfullmäktige föranstaltade utredningen angående upprättande av annan skoltyp — kommunal mellanskola — som kunde tjäna såsom avledare för det växande lärjungeantalet vid samskolan, givit vid handen, att denna åtgärd för närvarande icke torde låta sig genomföra, medan åter den möjligheten alltjämt står öppen, att staden finner sig nödsakad nedlägga den med avsevärda kostnader hittills upprätthållna flickskolan, vars lärjungar vid sådant förhållande måste hänvisas till samskolan. Detta komme givetvis att medföra inrättandet av nya parallellavdelningar och stegrade utgifter jämväl för övningslärarnas ökade tjänstgöring.

Överstyrelsens skrivelse utmynnar i en hemställan om proposition till 1914 års riksdag om läroverkets ombildning i enlighet med därom väckt förslag.

Vid den för ej länge sedan åvägabragta omorganisationen av de allmänna läroverken ansåg man sig hava skäl att antaga, att den då efter noggrann prövning vidtagna klassificeringen av de särskilda orternas läroverk ej snart skulle behöva rubbas. I ett fall har visserligen så redan måst ske, i det att realskolan i Borås i följd av riksdagens år 1908 fattade beslut förvandlats till högre allmänt läroverk.

Såsom i det föregående påpekats, fann man emellertid antagligt, att ett läroverk, som gjordes till samskola, på grund av förändrade omständigheter kunde komma i fråga att ombildas till realskola för gossar. Det hade ju icke varit rimligt att på grund av förhållandena omkring sekelskiftet fastslå, att vissa orter skulle framgent vara hänvisade till att äga läroverk av den för kommunerna i vissa hänseenden mindre fördelaktiga samskoletypen. Man var alltså på förhand beredd på att framdeles uppkommande frågor om samskolors förändring till realskolor kunde förtjäna att vinna avseende.

Ett sådant fall synes mig nu föreligga beträffande samskolan i Södertälje. På grund av stadens raska uppblomstring — till stor del en följd av att staden blivit en industriort av rätt avsevärd betydelse — har redan, kort efter det den förutvarande pedagogiens förvandling till samskola slutförts, antalet gossar överskridit den siffra, som ansetts böra uppställas såsom en minimigräns för en realskolas berättigande.

Med hänsyn till stadens tillväxt och folkmängdens ökning — vid 1913 års slut hade invånarantalet ytterligare stigit till 12,429 — samt det antal manliga elever, varpå samskolan numera visat sig kunna räkna, synes alltså, oberoende av frågan om anordnande i Södertälje av ett kommunalt gymnasium, den tidpunkt vara inne, då samskolan i Södertälje lämpligen bör ombildas till realskola för gossar. Redan nu hava ej mindre än tre av samskolans klasser på grund av det växande lärjungeantalet måst uppdelas i parallellavdelningar.

Uppkomsten av ett flertal sådana utgjorde just det kännetecken, som enligt läroverkskommittén angav, att skäl för inrättande av en realskola för gossar vore för handen. Kostnaden för extra lärarkrafter till parallellavdelningar drabbar, enligt vad det föregående utvisar, ensamt statsverket, och när parallellavdelningarnas antal växer, torde nämnda kostnad ej väsentligen understiga de med läroanstaltens utbildning till realskola för gossar förenade ökade utgifterna för statsverket.

Att bestämt angiva, huru stor kostnadsökningen för statsverket kommer att i förevarande fall bliva, torde ej vara möjligt. Man har därvid att räkna med statens plikt att efter läroverkets utbildning verksamt stödja flickskolan. Men stadens ådagalagda nit och omsorg om sitt un-

dervisningsväsen förtjänar att tagas i betraktande, då man eftersinnar den ekonomiska sidan av frågan, från statens synpunkt sett. För år 1915 krävas i alla händelser från statens sida inga ökade utgifter för läroverket.

I fråga om läroanstaltens utbildning har överstyrelsen framlagt en plan, som synes mig böra gillas. Såsom överstyrelsen anmärkt, möta ej några hinder för genomförandet av utbildningen i enlighet med denna plan. I fråga om nödvändigheten att till annat läroverk förflytta ämneslärarinnorna bör det tillses, att i sinom tid platser finnas tillgängliga för dem. Skulle vid den tidpunkt, då deras anställning vid samskolan upphör, den svävande frågan om kvinnas tillträde i ökad omfattning till lärarbeställningar vid statsläroverken vara löst, bliva flyttningsmöjligheterna mycket underlättade.

Vad de manliga ämneslärarna samt övningslärarna angår, hava vederbörande i en till ecklesiastikdepartementet inkommen skrift förklarat sig villiga att i sina vid samskolan hittills innehavda befattningar kvarstå vid realskolan för gossar.

Liksom de städer, där samskolor upprättats, måst ikläda sig förpliktelse att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler samt bostad eller hyresersättning åt rektor, kräves även i fråga om realskolor för gossar en dylik skyldighet. Enligt vad jag har mig bekant, har ock detta ärende varit under behandling hos stadsfullmäktige i Södertälje. Frågan kommer att beaktas, innan definitivt beslut om skolans förvandling fattas.

Beträffande samskolestyrelsens befogenhet under övergångstiden lära särskilda bestämmelser böra meddelas av Kungl. Maj:t.

Jag hemställer, att Eders Kungl. Maj:t tacktes föreslå riksdagen medgiva, att samskolan i Södertälje må, enligt av mig angiven plan, ombildas till realskola för gossar, därvid utbildningen skall taga sin början med läsåret 1915—1916.

Vad föredragande departementschefen sålunda hemställt behagade Hans Maj:t Konungen, på tillstyrkan av statsrådets övriga ledamöter, bifalla; och skulle proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

P. G:son Lönegren.